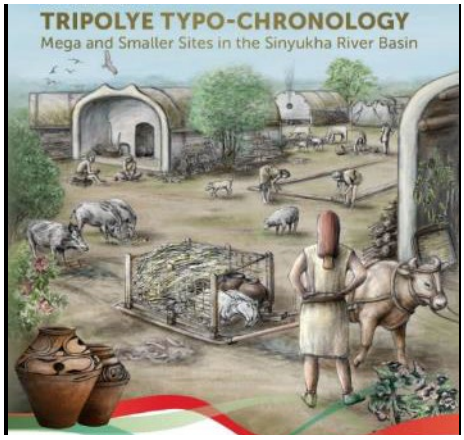
Силабус
навчальної дисципліни
Археологія України та
методика археологічних досліджень
2023-2024 навчальний рік

Освітня програма *Спеціальність* *Галузь знань*	Історія та археологія 032 Історія та археологія 03 Гуманітарні науки
Рівень вищої освіти	Перший/бакалавріат
Викладач	Доцент Валентина Анатоліївна Папанова – лектор, семінари, екзаменатор
Посилання на сайт	Валентина Папанова http://bdpu.org/faculties/gef/structure-gef/kaf-pravo/composition-kaf-pravo/papanova/ https://www.academia.edu/
Контактний тел.	+380501602467
E-mail викладача: *Графік консультацій*	vpapanova1953@gmail.com Консультація відбуваються за допомогою дистанційних технологій у вільний від занять час

Обсяг курсу на поточний навчальний рік:

Кількість кредитів/ годин	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	звітність
90	30 годин	30 годин	60 годин	Залік

Семестр: весняний

Мова навчання: українська

Ключові слова: археологія, артефакт, археологічна культура, культурно-історична спільнота, стратиграфія, культурний прошарок, кам'яний вік, доба бронзи, ранній залізний вік, розкопки поселень, некрополів та курганів.

Мета та предмет курсу

Перша частина «Археологія України» – вивчення студентами історичного минулого людства, закономірностей його становлення та розвитку. Надання студентам необхідного обсягу знань для самостійного реконструювання історичного розвитку людства на основі речових джерел

Предмет вивчення археології – історія України та закономірності її розвитку на підставі речових (археологічних) джерел.

Друга частина «Методика археологічних досліджень» – ознайомлення з основними сучасними напрямками розвитку польової археології. При цьому особлива увага приділяється знанням методики польових досліджень, можливостям отримання найповнішої інформації з археологічного джерела, правильної інтерпретації артефактів. Виходячи з прикладного характеру археології як науки, зазначимо, що без знання методики польових досліджень, неможливо на сучасному рівні розвитку гуманітарних наук розробити стратегію комплексних досліджень для отримання аргументованих та неупереджених історичних висновків.

Предмет вивчення – методика польових археологічних досліджень (розвідки та розкопки, методи фіксації).

Зміст курсу

Перший блок «Археологія України». Кам'яний та мідно-бронзовий вік. Доба кам'яного віку та на теренах України (палеоліт та мезоліт). Неоліт. Енеоліт та енеолітичні культури України Доба бронзи: загальна характеристика. Археологічні культури доби бронзи на теренах України. Ранній залізний вік. Доба заліза. Скіфи і сармати у Північному Причорномор'ї та Приазов'ї. Антична цивілізація у Північному Причорномор'ї. Давні слов'яни та їх сусіди. Археологічні культури доби середньовіччя. Культури слов'ян. Пам'ятки ранньосередньовічного Криму. Доба Київської Русі. Неслов'янські археологічні пам'ятки на теренах України.

Другий блок «Методика археологічних досліджень». Зародження та становлення польової археології. Археологічні джерела. Зв'язок археологічних пам'яток з ландшафтно-географічними умовами. Класифікація археологічних джерел. Організація польових археологічних робіт. Законодавство про археологічні дослідження. Розвідки археологічних пам'яток. Дослідження давніх поселень. Дослідження давніх поховань. Камеральна обробка та складання звіту. Організація польових археологічних робіт

Методи навчання: евристична бесіда, бесіда, пояснення; інтерактивні методи (робота в малих групах, мозковий штурм, метод проєктів, дискусія), імітаційна гра (наукова

конференція, семінар-диспут), мультимедійна презентація, методи контролю і самоконтролю, самооцінювання, взаємооцінювання.

Технічне й програмне забезпечення/обладнання, наочність: комп'ютер, мультимедійний проектор, археологічні артефакти, банери, власні мобільні пристрої.

Компетентності та програмні результати навчання:

	Програмні компетентності	**Компетентності**	**Результати навчання**
	Загальні компетентності (ЗК)	ЗК 2. Здатність робити смислові узагальнення та висновки, виявляти в інформаційних даних і концептах хиби й вразливі місця, суперечності та неповноту аргументації ЗК 5. Здатність відрізняти суб'єктивні, спонтанні складові суджень від об'єктивних і аргументованих, вміти надавати перевагу останнім ЗК 13. Здатність вдосконалювати власне навчання і виховання, включно з розробленням навчальних і дослідницьких навичок	ПРН 4. Здатність до самонавчання і продовження професійного розвитку ПРН 5. Здатність запам'ятовувати або відтворювати найважливіші факти, події та процеси історичного минулого українського народу і людства загалом ПРН 7. Здатність відтворювати наукову хронологію, періодизацію і характеристики основних етапів вітчизняної та всесвітньої історії
	Фахові компетентності спеціальності (ФК)	ФК 4. Критичне усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами у минулому та сучасності. ФК 6. Розуміння соціальних функцій історика, можливостей використання історії та зловживання історією. ФК 11. Фахові знання та професійні навички роботи з виявлення, опрацювання та охорони матеріальної і нематеріальної культурної спадщини	ПРН 11. Вміння обґрунтовувати вибір методики опрацювання речових джерел і текстів ПРН 12. Здатність аналізувати відмінності в історіографічних поглядах різних періодів та у різних контекстах ПРН 13. Здатність демонструвати навички професійного спілкування з використанням наукових термінів, прийнятих у фаховому середовищі

Політика курсу (особливості проведення навчальних занять): Викладачі та всі здобувачі, що вивчають цей курс, зобов'язуються дотримуватись таких положень: *Про організацію освітнього процесу в БДПУ , Про використання технологій дистанційного*

навчання в освітньому процесі Бердянського державного педагогічного університету, Про академічну доброчесність у Бердянському державному педагогічному університеті, Про критерії та порядок оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти у Бердянському державному педагогічному університеті, Про внутрішню систему забезпечення якості освітньої діяльності Бердянського державного педагогічного університету, Про політику попередження і боротьби із сексуальними домаганнями та дискримінацією у Бердянському державному педагогічному університеті та розуміють, що за їх порушення несуть особисту відповідальність.

Відвідування занять з курсу є особистим вибором здобувача освіти. Під час лекційних занять лектор розкриває проблемні питання та концепти, які включені до семестрового оцінювання з курсу (екзамену). Під час практичних (семінарських) занять здобувачі освіти відповідають на оприлюднені заздалегідь проблемні питання, приймають участь в дискусіях та обговореннях. Важливим елементом опанування знаннями є *самостійна робота* студентів у вільний час від аудиторних занять (археологічна лабораторії, методичний кабінет, читальний зал).

Під час самостійної роботи здобувачі освіти готують індивідуальні завдання з курсу, які мають бути завантажені на платформу MOODLE у встановлені терміни. Право на перескладання поточних оцінок можуть отримати лише ті здобувачі, які пропустили заняття з поважних причин (лікарняний чи відрядження). Перескладання відбувається у формі усної співбесіди. Підсумковий контроль у формі екзамену складається з двох частин – тестова (розміщена на платформі MOODLE, тест має бути виконаний до дня екзамену) та усна (відповідно до розкладу екзаменаційної сесії, за екзаменаційними білетами у формі усної співбесіди). Здобувачі освіти, які отримали незадовільну підсумкову оцінку мають право на перескладання у встановлені терміни.

Самостійна робота студентів. Предметом самостійної роботи студентів є опрацювання ними як окремих тем програми курсу в цілому, так і деяких розділів тем у вигляді конспекту до семінарського заняття, мультимедійної презентації, створення тематичної археологічної карти з теми заняття та ілюстративного альбому-реферату.

Система оцінювання та вимоги: підсумкова рейтингова оцінка з курсу не може перевищувати 100 балів та розподіляється наступним чином: заходи поточного контролю – не перевищують 50 балів, залік– не перевищує 50 балів. За роботу на практичних (семінарських) заняттях здобувач може отримати не більше 30 балів. *Критеріями оцінки при усних відповідях* виступають: повнота розкриття питання; логіка викладення, культура мови; впевненість, емоційність та переконаність; використання основної та додаткової літератури (монографій, навчальних посібників, збірників документів, журналів, інших періодичних видань тощо), аналітичні міркування, вміння робити порівняння, висновки. Тобто 5 балів – за повну та добре аргументовану й проілюстровану прикладами доповідь, 4 – за недостатньо повне, але певною мірою обґрунтоване повідомлення, проілюстроване прикладами, 3 – неповна відповідь з наведенням поодиноких аргументів та прикладів, 1-2 – за окремі доповнення та приклади.

Критерії оцінювання альбому-реферату: 1) ілюстративний матеріал у вигляді малюнків з археологічних видань виконаний самостійно з зазначенням джерел. Він розкриває і відображає в певній мірі послідовність та сутність історико-археологічної періодизації. Присутні підписи під рисунками із зазначенням походження (пам'ятка). На картах відображені основні археологічні пам'ятки кожної доби (5-10), присутні легенди 8-10 балів; 2) ілюстративний матеріал у вигляді малюнків з археологічних видань виконаний самостійно, але історико-археологічна періодизація презентована неповно: відсутні ключові епохи, відсутні посилання на джерела, підписи під малюнками та картами неповні 5-7 балів; 3)

альбом-реферат суто компілятивного рівня. Ілюстративний матеріал виконаний самостійно у вигляді рисунків та карт. Історико-археологічна періодизація презентована наполовину: відсутні ключові епохи та посилання на джерела. Відсутні підписи та легенди до рисунків та карт. Альбом-реферат виконаний неохайно. 1-4 бали; альбом-реферат не виконано 0 балів. За залік здобувач освіти може отримати до 50 балів: до 35 балів за тест на платформі MOODLE, до 15 балів за усну відповідь на другій частині екзамену (екзаменаційний білет містить три запитання, за кожне з яких здобувач може отримати не більше 5 балів).

Список рекомендованих джерел, літератури та інформаційних ресурсів:

Базова

1. *Археологія України. Підручник* / За ред. Л.Л. Залізняка. Київ, 2005.
2. Брей У., Трамп Д. *Археологический словарь*. Москва, 1990.
3. Винокур І.С., Телєгін Д.Я. *Археологія України. Підручник*. Тернопіль, 2002.
4. *Давня історія України. Підручник* / За ред. П.П.Толочко.Т.1-2. Київ, 1994.
5. Залізняк Л. *Нариси стародавньої історії України*. Київ, 1994.
6. Залізняк Л.Л. *Первісна історія України*. Київ,1999.
7. Залізняк Л.Л. *Стародавня історія України*. Київ: Темпора, 2019.
8. Папанова В., Голик А, Калініченко К. *Нариси з історії та археології Бердянського краю*. *Навчальний посібник*. Бердянськ, 2016.
10. Папанова В.А. *Археологія України та методика археологічних досліджень. Навчально-методичний комплекс*. Бердянськ, 2021. PDF
11. Терський С.В. Археологія України (середньовічна доба). Навчальний посібник. Львів,2017
12. Чмихов М.О. *Давня культура. Навчальний посібник*. Київ, 1996.
13. Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. *Археологія та стародавня історія України: Підручник*. Київ, 1992.

Додаткова

1. Алексеев А.Ю., Мурзин В.Ю., Ролле Р. Чертомлык. *Скифский царский курган IV века до н.э.* Киев, 1991.
2. Артеменко И.И., Моця О.П. *Боги созданы людьми*. Киев,1989.
3. Березанская С.С. *Северная Украина в эпоху бронзы*. Киев, 1982.
4. Брелік О. Ф. , Виборний В. Ю. Просторовий аналіз фінально-палеолітичної стоянки Передільське-І (басейн Сіверського Дінця). *Археологія,* 2001, №3.
5. Буйських А.В. До питання про надмогильні пам'ятники некрополя Херсонеса Таврійського IV—III ст. до н. е. *Археологія,* 2005, №1, 47-58.
6. Буйських А.В. Кераміка першої половини VII ст. до н. е. та питання доколонізаційних зв'язків у Північному Причорномор'ї. *Археологія,* 2005, №2, 3-11.
7. Бунятян К. П., Фіалко О. Є. Скіфський курган з розмальованим саркофагом. *Археологія,* 2009, №3.
8. Бурдо Н. Б. Антропоморфна пластина з трипільського поселення Майданецьке. *Археологія,* 2011, №2.
9. Владимиров А. О. Інститут синедрів в Ольвії та проедрів у Херсонесі Таврійському в римський період. *Археологія,* 2000, №3.
10. Відейко М.Ю. Мюллєр Й., Бурдо Н.Б., Хофманн Р., Черна С. Дослідження у центральній частині Майданецького. *Археологія,* 2005, №1, 71-78.
11. Гершкович Я. П. Псевдоархеологія на пострадянських просторах: неусвідомлена небезпека. *Археологія,* 2011, №2.
12. Горбаненко С.А. Землеробство жителів поселень поблизу с. Волинцеве. *Археологія,* 2005, №1, 75-81.

13. Гошко Т. Ю. Воскова модель у ливарництві доби пізньої бронзи. *Археологія,* 2010, №4.

14.Д'яченко О. В. Проблеми історичних інтерпретацій трипільської культури. *Археологія, 2007*, №2.

15. Забавін В. О. Пам'ятка первісного мистецтва в Північно-Східному Приазов'ї. *Археологія,* 2008, №1.

16. Залізняк Л. Л. Поліcько-дніпровська катастрофа фінального палеоліту з позиції археології. *Археологія,* 2008, №3.

17. Залізняк Л. Л. Періодизація та культура диференціація верхнього палеоліту України. *Археологія,* 2010, №4.

18. Залізняк Л.Л. Фінальний палеоліт – доба кардинальних змін. *Археологія,* 2015, №3, 3-18.

19. Залізняк Л. Л., Степанчук В. М. , Вєтров Д. О., Товкайло М. П., Озеров П. І. Гравет Центральної України та його історична доля. *Археологія,* 2007, №2.

20. Залізняк Л.Л., Сорокун А.А., Переверзєв С.В., Хоптинець І.М. Неолітизація Київського Подніпров'я у світлі нових досліджень. *Археологія,* 2016, № 1**,** 3-18**.**

21. Зубар В. М. До історії Таврики II-I ст. до н. е. *Археологія,* 2003, №1.

22. Зубар В.М. Херсонес і таври: протистояння чи взаємодія? *Археологія,* 2005, №1, 16–28.

23. Мозолевський Б. М. Проблеми етнічної географії Скіфії. *Археологія,* 1996, №4.

*24. Моця О.П. «*Внутрішня» Русь у контексті уточнення меж. *Археологія,* 2005. №1,. 51-60.

25. Михайленко Є. М. Поняття «археологічна спадщина» в сучасному законодавстві та в історії розвитку археологі. *Археологі*я, 2010, №4.

26. Мурзін В.Ю. Проблема трактування поховань скіфських номархів. *Археологія,* 2005, №1, 19-29.

27. Мурзін В. Ю., Ролле Р., Скорий С. А. Дослідження Перещепинського курганного могильника. *Археологія,* 1995, №2.

28. Мурзін В. Ю., Фіалко О. Є. Зброя з Бердянського кургану. *Археологія,* 1998, №3.

29. Ольховский В.С. Погребально-поминальная обрядность населения степной Скифии (VII-III вв. до н.э.). Москва,1991.

30. Папанова В.А. Раскопки курганного могильника у с. Дмитровка Бердянского района Запорожской области. *Старожитності Степового Причорномор'я і Криму* ,2015, XVIII, 52-76.

31.Папанова В.А. Свинцовые культовые изделия из пригородных усадеб Ольвии. *Старожитності Степового Причорномор'я і Криму*, 2015, XVIII.

32. Папанова В.А. Находки оружия и конской сбруи на пригородных усадьбах Ольвии. *Материалы по археологи Северного Причерноморья*. Одесса,2015.

33. Папанова В.А., Тощев Г.Н., Голик А.А. Раскопки курганного могильника эпохи бронзы (с. Дмитровка Бердянского района Запорожской области) *Старожитності степового Причорноморя та Криму*, 2016, XIX, .22-58.

34. Папанова В.А., Колесниченко А.Н. Группа стеклянных сосудов конца VI в. до.н.э. из некрополя ольвийской пригородній усадьбы. *Старожитності степового Причорномор'я та Криму* 2016, XIX,147-160.

35. Папанова В.А., Тощев Г.Н., Голик А.А. Раскопки курганного могильника эпохи бронзы в Северном Приазовье. *Старожитності степового Причорномор'я та Криму* 2017, XX, 178-228.

36. Папанова В.А., Диатроптов П.Д. Граффити с пригородных усадеб Ольвии. *Північне Причорномор'я за античної доби*. Київ, 2017, 82-93.

37. Папанова В.А., Ляшко С.М. Господарські споруди в системі приміських садиб Ольвії Понтійської (підсумки розкопок 2003-2013 рр.). *The Crimea and the Northern Black Sea Coast in Archaeological Research 1956–2013. Swiatowit Supplement Series C: Pontika et Caucasic*a. Warsaw, Institute of Archaeology of the University of Warsaw,2017. Vol. I. P.249-259.

38. Русяєва А. С. Громадсько-політичні функції еллініcтичного храму Аполлона в Ольвії. *Археологія,* 1989, №4.

39. Скржинська М. В. Боспорські міфи в ілюстраціях античних вазописців IV ст. до н. е. *Археологія,* 1997, №4.

40. Стрельник М.О., Хомчик М.А. Про технологію прядіння за античної доби в Надчорномор'ї // Археологія. – 2005. – №1. – С. 70-75.

41. Терпиловський Р.В., Петраускас О.В. Черняхівські поховання могильника Дідів Шпиль на Канівщині. *Археологія,* 2005, №1, 58-69.

42. Фіалко О. Є. Сюжети амазономахії та грифономахії в античній торевтиці. *Археологія,* 2011, №1.

Інтернет-ресурси

1. Археологічні культури України. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Категорія:

2. Інститут археології Національної Академії наук України. URL: http://www.iananu.kiev.ua/

3. Сервер східноєвропейської археології. URL: http://archaeology.kiev.ua/

4. Спілка археологів України (*бібліотека*). URL: http://vgosau.kiev.ua/index.php:

5. Ольговський С. Я. Античні держави Північного Причорномор'я: навч. посібник. Київ, 2007. URL: https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Edu/ForStudents/AnticStates.html

6. Крижицький С.Д., Зубар В.М., Русяєва А.С. Античні держави Північного Причорномор'я. К., 1998. 352 с. https://issuu.com/watra/docs/_02_antychniderzavy__.2

7. Ольговський С. Я. Володарі степу: Військова справа і озброєння скіфів VII ст. до н. е. – III ст. н. е. Київ: Наш час, 2010. 128 с. https://www.ucrainarma.org/materiali/olgovskij-s-ya-volodari-stepu-vijsk.html

До зустрічі